

**HET
HOORT
ERBIJ!**

OORDELEN, DIE KRINGEN DE JONGEREN GENOEG
IN DE BUITENWERELD [...] DUS IK DENK DAT DE
ROL VAN DE JONGERENWERKER IS [OM TE] LATEN
ZIEN VAN: "HÉ, DIT IS WAT ER ALLEMAAL OP HET
MENU [STAAT]. JIJ MAG ZELF KIEZEN, JIJ MAG
ZELF EEN KEUZE MAKEN."¹

HANDREIKING SEKSUELE VORMING IN HET JONGEREN- EN STRAATHOEKWERK

GOEDE VOORBEELDEN UIT HET HOORT ERBIJ!

Auteur: Mai Groenevelt
Lectoraat Jeugd en Samenleving 2024

IS TOT STAND GEKOMEN DOOR:

Samen kom
je verder.

Dit onderzoek is medegefinancierd door Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO)

Dit is een handreiking voortkomend uit het onderzoeksproject Het hoort erbij! waarin twee jaar met acht praktijken in Amsterdam, Zaanstad en Haarlem gezocht is naar strategieën om structureel aandacht te besteden aan seksuele vorming in het jongeren- en straathoekwerk. In dit project is onder andere gekeken hoe er aandacht is voor seksuele vorming in deze praktijken, welke knelpunten professionals ervaren en welke behoeften aan deskundigheidsbevordering zij hebben.²

Een van de wensen van de professionals van deze praktijken is het krijgen van goede voorbeelden van hoe andere jongeren- en straathoekwerkers aandacht besteden aan seksualiteit, intimiteit en relaties in hun werk met jongeren. Aan deze wens geeft deze handreiking gehoor. Eerst staat beschreven welke bronnen aan de basis liggen van dit document, vervolgens wordt beschreven hoe jij je als professional kan voorbereiden, waarna er tips volgen uit de praktijken van Het hoort erbij!

BRONNEN

Deze hand-out is gebaseerd op verschillende onderzoeken en bestaand materiaal voor (jeugd)professionals en docenten, zoals hand- en methodiekboeken. Deze onderzoeken zijn gecombineerd met de resultaten uit het onderzoek.

WAT IS SEKSUELE VORMING?

Met seksuele vorming wordt het leerproces bedoeld waarbij kinderen en jongeren informatie krijgen en attitudes, overtuigingen en waarden ontwikkelen over relaties, seksualiteit, intimiteit en identiteit. Deze seksuele vorming heeft tot doel kinderen en jongeren te ondersteunen en te beschermen in hun seksuele ontwikkeling (Van der Vlugt, 2016). Dit is in lijn met wat 'comprehensive sexuality education' (CSE) wordt genoemd: het leeftijdsadequaat informatie geven over seksualiteit en seksuele en reproductieve gezondheid aan jonge mensen, zoals gedefinieerd door de WHO.³

WAAROM SEKSUELE VORMING?

Seksuele vorming heeft de volgende effecten op jongeren, zij: worden minder door misinformatie beïnvloed; kennen minder schaamte en angst; worden versterkt in hun vermogens veilige en geïnformeerde keuzes te maken; hebben meer kennis, positievere attituden en communicatievaardigheden; maken vaker gebruik van anticonceptie; hebben minder vaak een soa; zijn minder vaak ongepland zwanger; stellen de eerste keer langer uit; kennen positievere beeldvorming en beleving; hebben minder bedpartners⁴; beleven meer plezier aan seks; hebben minder kans slachtoffer te worden van seksueel misbruik.⁵

Seksuele vorming van jongeren vraagt om bijdragen aan de ontwikkeling van competenties voor jongeren om te navigeren naar seksuele volwassenheid.⁶ Voorwaarden hiervoor zijn:

1. Het besef dat seksuele ontwikkeling voor iedereen uniek is.
2. Erkennen dat seksueel gedrag sociaal gedrag is. Wat iemand vindt en hoe iemand zich gedraagt wordt mede vormgegeven door waar iemand opgroeit, wat iemand van huis uit meekrijgt en wat iemands vrienden doen. Dit leidt tot heel veel diversiteit tussen mensen. Daarbij maakt het zichtbaar dat mensen zich verhouden tot elkaar en dat loyaliteit daarbij belangrijk is.
3. Dat jongeren als volwaardige gesprekspartners worden beschouwd; dat hun zorgen, interesses, realiteiten en suggesties centraal moeten staan.
4. Dat jongeren moeten worden voorbereid op dat de seksuele ontwikkeling een weg van vallen en opstaan is.
5. Dat de navigatiecompetenties voor jongeren onder andere bestaan uit kritische reflectie, seksuele geletterdheid en onderhandelingsvaardigheden.

Seksuele vorming van jongeren vraagt daarom om het begeleiden in de vier kwadranten (roze, paars, geel en groen) die door Marianne Cense in haar proefschrift (2019) zijn gedefinieerd.⁷ In het model hiernaast staat per kwadrant welk onderdeel van de seksuele ontwikkeling je ondersteunt en in het kader daarnaast hoe je dat kan doen. Waar de tips uit de jongerenwerk- en straathoekwerkpraktijken overeenkomen met de kwadranten uit het model, is dat aangeven met dezelfde kleur.

WAT KAN SEKSUELE GEZONDHEIDSBEVORDERING BIEDEN?

SEKSUALITEIT, INTIMITEIT EN RELATIES BESPREEKBAAR MAKEN – DE VOORBEREIDING

BASISHOUDING

De basis van het jongerenwerk en straathoekwerk is het aansluiten bij de leefwereld en het creëren van een vertrouwensband met jongeren tussen de 12 en 27 jaar op basis van vrijwilligheid, om hen vervolgens te ondersteunen bij opgroeien en participeren in de samenleving. Deze opvoedkundige rol is vertaald naar een routekaart pedagogisch handelen: deze kan helpen bij het beoordelen hoe je op te stellen afhankelijk van de houding van de jongere en het pedagogisch uitgangspunt dat je wil bereiken.

Bijdragen aan seksuele vorming vraagt specifiek om het scheppen van een veilige omgeving, door aan te sluiten en je o.a. neutraal of oordeelloos op te stellen. Ook jongeren benadrukken in Het hoort erbij! dat dit voorwaarden zijn om over seksualiteit te durven praten. Zie daarvoor het rapport over jongeren op de projectpagina:

Voor meer informatie over de competenties van kinder- en jongerenwerkers zie:

Een goede begeleidershouding bij seksuele vorming is uitgewerkt door het expertisecentrum seksualiteit van Vlaanderen: SENSOA, zij beschrijven de methodiek PICKASOLL, waarmee je een veilige sfeer kan creëren, waaronder rekening houden met privacy en culturele achtergronden:

Bij het (gaan) bespreken van een intiem onderwerp als seksualiteit is het nodig bij jezelf te rade te gaan wat je zelf vindt. Reflectie op je eigen normen en waarden is belangrijk om te bepalen waar jouw grens ligt in een gesprek, maar ook om ervoor te zorgen dat jouw normen en waarden niet op de voorgrond treden en je zonder oordeel kan luisteren naar de ander. Zie pagina 16 van *Praten over seksualiteit een handleiding voor docenten* (2023) van Kenniscentrum Seksuele Gezondheid – GGD Hart voor Brabant voor vragen en stellingen over normen en waarden:

**HET
HOORT
ERBIJ!**

KENNIS VAN DE SEKSUELE ONTWIKKELING VAN JE DOELGROEP

Heb kennis van de seksuele ontwikkeling van jongeren. Immers, met kennis van de ontwikkeling kan je leeftijdsadequaat gedrag herkennen (bijvoorbeeld dat 79% van 12- tot 13-jarigen weleens verliefd is geweest), onderbouwd reageren op situaties én kan je signaleren als een jongere hiervan afwijkt. Voor informatie over de seksuele ontwikkeling, waaronder informatie over seksuele en genderdiversiteit (LHBTI) verwijzen we je naar de richtlijn Seksuele ontwikkeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming:

Wanneer je gedrag van jongeren signaleert na een grondige analyse is het belangrijk te weten waar je jongeren naar kan doorverwijzen. Zie daarvoor de voor jongeren ontwikkelde sociale kaart op de projectpagina van Het hoort erbij!:

INFORMEEL KARAKTER OMGEVING JONGERENWERK EN STRAATHOEKWERK

Juist het informeel aansluiten bij de leefwereld, in buurthuizen, jongerencentra of op straat, creëert mogelijkheden om seksualiteit bespreekbaar te maken. Je kan een (persoonlijk) praatje maken, dit wordt door zowel professionals als jongeren als een verlaging van de drempel ervaren om seksualiteit te bespreken. Zet bijvoorbeeld eens muziek op waar de jongeren naar luisteren, gaat de tekst over verliefdheid/relaties/seks/genderrollen? Dan is dat meteen een manier om hierover een gesprek te voeren.

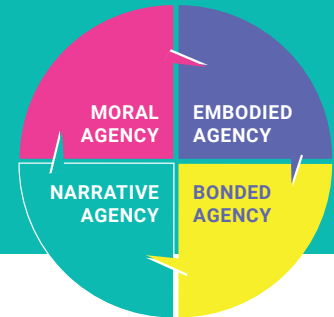

 "GIRL, I WANT
EXTRA CONSENT" *

 **WEET JE EIGENLIJK WAT
CONSENT BETEKENT?**

* SONGTEKST VAN OPEN MIKE EAGLE & LIZZO - EXTRA CONSENT

TIPS VAN JONGERENWERKERS EN STRAATHOEKWERKERS OM TE PRATEN OVER SEKSUALITEIT⁸

- ▶ Leid een gesprek toe naar seksualiteit. Vertelt een jongere over diens weekend? Vraag naar wat die gedaan heeft, met wie. Vertelt de jongere dat die iemand heeft ontmoet en leuk vindt? Vraag eens naar wat voor iemand het is. Of de jongere al vaker iemand leuk heeft gevonden. Wanneer die voor het eerst verliefde gevoelens ontwikkelde...
- ▶ Haak in op gesprekken van jongeren over vriendjes/vriendinnetjes/relaties/etc.
- ▶ Gebruik een concrete aanleiding. Tijdens het onderzoek vertelde een jongerenwerker hoe hij eens z'n tas op tafel gooide en dat er condooms uitvielen. Dat was meteen een ingang om het te hebben over soa en anticonceptie.
- ▶ Gebruik duidelijke taal. Denk na over welke woorden je wil gebruiken, zodat je duidelijk bent waarover je praat en om jongeren te laten zien dat seksualiteit onderdeel is van het alledaagse leven en dat ze zich er niet voor hoeven te schamen (en er bij jou over kunnen vertellen). Vraag bijvoorbeeld: heb je het over oraal bevredigen/pijpen? En gebruik geen eufemismen zoals 'Netflix and chill' (dit kan voor jongeren zowel 'een avondje hangen en series kijken', als 'seksueel actief zijn' betekenen).
- ▶ Stimuleer het gesprek of de discussie tussen jongeren, zonder je eigen mening op te leggen. Vraag jongeren om te vertellen waarom ze ergens op een bepaalde manier over denken in plaats van dat je zegt 'ik vind dit [...]', of 'ik doe het altijd zo [...]'.
- ▶ Probeer zonder oordeel een jongere te laten reflecteren op diens eigen morele kaders en deze te bevragen. Waarom vind jij dit goed of slecht? Hoe kijken andere mensen in je omgeving naar... [bijvoorbeeld: hoe mannen en vrouwen zich horen te gedragen; wie de eerste move maakt; of je verschillende partners mag hebben, etc.]

HET HOORT ERBIJ!

- ▶ Gebruik niet je eigen mening, maar vertel over hoe andere mensen tegen een onderwerp aan kunnen kijken en maak daarbij gebruik van cultuursensitieve voorbeelden. Bijvoorbeeld door te vertellen dat er redenen kunnen zijn om geen seks te hebben... [bijvoorbeeld omdat een jongere er nog niet aan toe is, of omdat iemand vindt dat dit alleen binnen het huwelijk mag].
- ▶ Houd een thema vast: dit kan door informatie te herhalen op een ander moment of bijvoorbeeld terug te komen op een vraag, of iets dat jongeren je verteld hebben...bijvoorbeeld: je vertelde dat je voor het eerst seks ging hebben, hoe heb je het ervaren? Of: hoe voorkom je de volgende keer een ongeplande zwangerschap?
- ▶ Gebruik interactieve manieren, zoals een spel, of anoniem vragen stellen en die dan behandelen in een groep. Zie voor het overzicht van spellen etc: ➤
- ▶ Zet externe organisaties in voor voorlichting over seksualiteit, intimiteit of relaties. Bekijk hier de binnen dit onderzoek ontwikkelde 'sociale kaart voor professionals' op: ➤
- ▶ Methodisch werken helpt ook om structureel aandacht te hebben voor seksualiteit in je praktijk, een voorbeeld is het meidenwerk: Kracht van meiden!⁹
- ▶ Geef aan dat je beschikbaar bent voor jongeren die behoefte hebben om verder te praten over het onderwerp.
- ▶ Bied eventueel subtiel informatie aan zoals een folder, een condoom, of tip een website.

**JE VERTELDE DAT JE VOOR HET
EERST SEKS GING HEBBEN,
HOE HEB JE HET ERVAREN?**

IK WIL MEER INFORMATIE

Meer goede voorbeelden uit andere praktijken? Kijk bijvoorbeeld eens naar **goede voorbeelden uit het voortgezet onderwijs**, gebundeld door Rutgers – expertisecentrum seksualiteit: ➤

Meer leren over **gespreksvaardigheden**, zie bijvoorbeeld *Praten over seksualiteit een handleiding voor hulpverleners*: ➤ of de *Praten over seksualiteit een handleiding voor docenten*: ➤ Voor jeugd GGZ-behandelaren is er een gespreksstarttool ontwikkeld met interviewvragen voor jongeren vanaf 14 jaar met een IQ van 85 of hoger. De tool helpt om het gesprek te starten over seksualiteit en genderidentiteit: ➤

Met jongens in gesprek? Zie bijvoorbeeld de handleiding *Zo praat je met jongens over seks*: ➤ Hierin staan onder andere tips over het goede voorbeeld geven/rolmodel zijn en groepsdruk en provocerende opmerkingen tackelen.

Meer **gesprekstips**, met **tips voor de organisatie en hoe je te verhouden tot ouders**, zie: *Seksualiteit bespreken in de klas, hoe doe je dat? Praktische tips voor docenten* (p. 37): ➤

Seksuele vorming moet gedragen worden door de hele **organisatie**, ook in **beleid**. Kijken waar jouw organisatie staat op het gebied van bijdragen aan seksuele vorming? Zie hiervoor de door Rutgers – expertisecentrum seksualiteit ontwikkelde tool: *Beleidsscan Seksualiteit en Intimiteit voor zorgorganisaties*: ➤

Overzicht van **tools, methodieken, handvatten om over seksualiteit te praten met jongeren**, kijk op de projectpagina van Het hoort erbij! ➤

Naast de sociale kaarten waarin we per stad aangeven waar jongeren- en straathoekwerkers voor hun jongeren terecht kunnen, hebben we ook een sociale kaart gemaakt voor **jouw professionalisering**: ➤

BRONNEN

**HET
HOORT
ERBIJ!**

1. Uitspraak professional uit interview voor onderzoek Het hoort erbij!
2. Meer weten over Het hoort erbij! En bijvoorbeeld het rapport lezen waarop deze hand-out is gebaseerd? Zie: <https://www.inholland.nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/het-hoort-erbij/>
3. Meer over Comprehensive Sexuality Education van de WHO, zie p. 16 van het rapport *International technical guidance on sexuality education*: <https://www.who.int/publications/m/item/9789231002595>
4. Belangrijk is te vermelden dat er wetenschappelijk bewezen causale verbanden zijn, maar dat er zeer weinig effectstudies zijn naar CSE. Bonjour, M., & Van Der Vlugt, I. (2018). Comprehensive sexuality education. *Knowledge file*, 2, 14. Rutgers <https://rutgers.international/resources/knowledgefile-cse/>
5. Er is onderzoek dat een positieve associatie laat zien tussen sekspositieve CSE en seksueel welbevinden, maar er is onvoldoende bewijs voor een duidelijke causale relatie. Van Ditzhuijzen, J., & Overeem, A. (2022). *Does learning to say 'YES' help to say 'NO'? The impact of pleasure inclusive sex education on sexual wellbeing of youth and the role of sexual autonomy: A systematic review*. https://www.researchgate.net/publication/368646806_Does_learning_to_say_'YES'_help_to_say_'NO'_The_impact_of_pleasure-inclusive_sex_education_on_sexual_wellbeing_of_youth_and_the_role_of_sexual_autonomy_A_systematic_review
6. Vanwesenbeeck, I., Cense, M., Van Reeuwijk, M., & Westeneng, J. (2021). Understanding Sexual Agency, Implications for Sexual Health Programming. *Sexes*, 2(4), 378-396. <https://doi.org/10.3390/sexes2040030>
7. Cense, M. (2019). *Navigating a bumpy road. Young people's negotiation of sexual agency in a normative landscape* [Proefschrift]. Vrije Universiteit Amsterdam.
8. Deze tips zijn allemaal gegeven door jongerenwerkers en straathoekwerkers tijdens interviews, focusgroepen of ontwikkelbijeenkomsten van het onderzoeksproject Het hoort erbij!
9. Nijland, E., Boomkens, C., & Metz, J.W. (2016). *Kracht van meiden! Methodiekbeschrijving voor het werken met meiden in het jongerenwerk*. Lectoraat Youth Spot <https://www.bvjong.nl/wp-content/uploads/2018/07/kracht-van-meiden-definitief.pdf#page=36&zoom=100,93,96>

HET HOORT ERBIJ!

